

Techné grammatiké

Dionýsios Thrax

1. Gramatika

Gramatika je empirická znalost běžného jazykového úzu básníků a prozaiků.

Má šest částí:

1. správné čtení v souladu s prozodií
2. výklad básnických obrátů v textu
3. pohotové objasnění neobvyklých slov a historických údajů
4. etymologický výklad
5. výčet pravidelných vzorců
6. kritické hodnocení básní – což představuje nejlepší část disciplíny.

2. Čtení

Čtení je bezchybný přednes básnického či prozaického textu.

Při čtení je nutno respektovat tón, diakritická znaménka a pomlky. Podle tónu se totiž pozná umělecká hodnota díla, podle rozlišování diakritických znamének čtenářova dovednost a podle pomlk celkový smysl textu.

Tragédii musíme číst heroickým tónem, komedii způsobem vhodným pro každodenní život, elegické verše smutným tónem, epické básně tónem výrazným, lyrickou poezii melodicky a žalozpěvy tlumeně a plačtivě. Pokud nejsou respektována tato pravidla, ztrácí se hodnota básnického díla a čtenář se takovým projevem zesměšňuje.

3. Přízvuk

Přízvuk je melodická rezonance hlasu – v případě ostrého přízvuku hlas stoupá, v případě těžkého je rovnoměrný a v případě průtažného přízvuku stoupá a klesá.

4. Interpunkce

Interpunkční znaménka jsou tři: koncové, střední a dolní. Koncové znaménko označuje dokončenou myšlenku, střední znaménko naznačuje, kde se má čtenář nadechnout, a dolní znaménko označuje myšlenku, která dosud není úplná a která vyžaduje doplnění.

Čím se liší koncové znaménko od dolního? Rozdíl je v délce trvání. Po koncovém znaménku následuje dlouhá pomlka, po dolním naopak velmi krátká.

5. Rapsódie

Rapsódie je část básně, která tvoří určitý tematický celek. Rapsodií se nazývá proto, že je jakousi „rabdodií“,¹ protože pěvci, kteří cestovali a zpívali homérské básně, drželi v ruce vavřínovou hůlku.

6. Písmeno (hláska)

Písmen je od α do ω dvacet čtyři. Nazývají se písmena (*γράμματα*, *grammata*), protože jsou tvořena tahy (*γραμμαίς*) a škrabáním (*ξυσμαίς*). U klasických autorů totiž „napsat“ znamenalo „vyškrabat“ (*ξύσαι*), např. u Homéra:

Νῦν δέ μ' ἐπιγράψας τάρσον ποδός εὔχεται αὐτῶς; (Il. 11.388)²

Písmena jsou nazývána také „elementy“ (*στοιχεῖα*), protože tvoří určitou řadu (*στοίχος*) a následují za sebou v určitém pořádku.

Vokálů je přitom sedm: $\alpha \epsilon \eta \iota \omicron \upsilon \omega$. Nazývají se vokály (*φωνήεντα*), protože samy o sobě vytvářejí „hlas“ (*φωνή*).³

Dlouhé vokály jsou dva – η a ω , krátké také dva – ϵ a $\omicron$, a tři jsou ambivalentní – α i υ . Říká se jim „ambivalentní“,⁴ protože se mohou dloužit i krátit.

Pět vokálů může tvořit prepozici: $\alpha \epsilon \eta \omicron \omega$. Nazývají se vokály „v prepozici“, protože jsou-li přiřazeny před ι nebo υ , vytvářejí s těmito vokály slabiku, např. $\alpha\iota$, $\alpha\upsilon$.

Vokály v postpozici jsou dva: ι a υ . Někdy bývá υ preponováno před ι , např. ve slovech *μυῖα* a *ἄρπυια*.

Diftongů je šest: $\alpha\iota \alpha\upsilon \epsilon\iota \epsilon\upsilon \omicron\iota \omicron\upsilon$.

Zbývajících sedmnáct písmen tvoří konsonanty: $\beta \gamma \delta \zeta \theta \kappa \lambda \mu \nu \xi \pi \rho \varsigma \tau \phi \chi \psi$. Říká se jim konsonanty (*σύμφωνα*), protože samy o sobě nemají „hlas“, avšak ve spojení s vokály hlas vytvářejí.

Z toho osm písmen jsou polovokály: $\zeta \xi \psi \lambda \mu \nu \rho \varsigma$. Nazývají se polovokály, protože samy o sobě jsou méně zvučné než vokály a jsou tvořeny mručením a syčením.

Němých hlásek je devět: $\beta \gamma \delta \kappa \pi \tau \theta \phi \chi$. Říká se jim němé, protože mají horší zvuk než ostatní hlásky. Tak také o tragickém herci, který špatně recituje, říkáme, že nemá hlas.

Z němých hlásek jsou tři hladké – $\kappa \pi \tau$ –, tři hrubé⁵ – $\theta \phi \chi$ – a tři střední – $\beta \gamma \delta$. Střední se nazývají proto, že jsou hrubější než hladké a hladší než hrubé.

Konsonant β tvoří střed mezi π a ϕ , γ tvoří střed mezi κ a χ a δ mezi θ a τ . Hrubé konsonanty korespondují s hladkými, ϕ koresponduje s π , např.: *Ἀλλά μοι εἴψ' ὄπη ἔσχες † ἰών εὐεργέα νῆα (Od. 9.279)*,

χ koresponduje s κ , např.: *Αὐτίχ' ὁ μὲν χλαῖνάν † τε χιτῶνά τε ἔννυτ' Ὀδυσσεύς (Od. 5.229)*,

θ koresponduje s τ , např.: *Ἰς ἔφαθ'·· οἱ δ' ἄρα πάντες † ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ (Il. 3.95)*.

Mezi konsonanty se vyskytují také tři dvojité – $\zeta \xi \psi$. Říká se jim dvojité, protože se všechny skládají ze dvou konsonantů: ζ se skládá ze σ a δ , ξ z κ a ς , ψ se skládá z π a ς .

Neměnné jsou čtyři: $\lambda \mu \nu \rho$. Nazývají se neměnné, protože se nemění ani ve tvarech slovesného futura ani ve jmenné flexi. Říká se jim také likvidy.

Nezdložená substantiva maskulina v přímém pádu singuláru mají pět koncových elementů:

$\nu \xi \rho \varsigma \psi$, např. *Δίων, Φοῖνις, Νέστωρ, Πάρις, Πέλοψ*.

Pro feminina jich existuje osm: $\alpha \eta \omega \nu \xi \rho \varsigma \psi$, např. *Μοῦσα, Ἑλένη, Κλειώ, χελιδών, ἔλις, μήτηρ, Θέτις, λαῖλαψ*.

Pro neutra jich je šest: $\alpha \iota \nu \rho \varsigma \upsilon$, např. *ἄρμα, μέλι, δένδρον, ὕδωρ, δέπας, δόρυ*. Někteří přidávají ještě $\omicron$, např. *ἄλλο*.

Pro duál existují tři typy zakončení: $\alpha \epsilon \omega$, např. *Ἀτρεΐδα, Ἐκτορε, φίλω*. Pro plurál čtyři: $\iota \varsigma \alpha \eta$, např. *φίλοι, Ἐκτορες, βιβλία, βέλη*.

7. Slabika

Slabika ve vlastním slova smyslu je seskupení konsonantů s vokálem nebo s vokály, např. *καρ, βοῦς*. V širším slova smyslu hovoříme o slabice i tehdy, sestává-li slabika pouze z jednoho vokálu, např. α, η .⁶

8. Dlouhá slabika

Dlouhá slabika může vzniknout osmi způsoby, a to třemi způsoby přirozeně a pěti dohodou.

Slabika je dlouhá **přirozeně**,

1. pokud se vyslovuje s dlouhými vokály, např. ve slově *ἦρωας*,
2. obsahuje-li jeden z ambivalentních vokálů užitý v dlouhé podobě, např. ve slově *ἄρης*,
3. obsahuje-li jeden z diftongů, např. ve slově *Αἴας*.

Slabika je dlouhá **dohodou**,

1. pokud končí na dva konsonanty, jako např. *ἄλς*,
2. pokud následují po krátkém nebo zkráceném⁷ vokálu dva konsonanty, např. *ἀγρός*,
3. pokud končí na jednoduchý konsonant a následující slabika na konsonant začíná, např. ve slově *ἔργον*,
4. pokud po ní následuje dvojitý konsonant, např. ve slově *ἔξω*,
5. končí-li na dvojitý konsonant, např. ve slově *Ἄραψ*.

9. Krátká slabika

Krátká slabika se realizuje dvěma způsoby:

1. buď obsahuje-li některý z přirozeně krátkých vokálů, např. ve slově *βρέφος*,
2. anebo obsahuje-li některý z ambivalentních vokálů, a to v krátké podobě, např. ve slově *ἄρης*.

10. Obojetná slabika

Existují tři způsoby, jak může vzniknout obojetná slabika:

1. končí-li slabika na dlouhý vokál a následující slabika na vokál začíná, např.: *Οὐ τί μοι αἰτίη ἔσσι· θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσιν* (Il. 3.164);
2. následují-li po krátkém nebo zkráceném vokálu dva konsonanty, z nichž druhý je neměnný a první je němý, např.: *Πάτροκλέ μοι δειλή πλείστον κεχαρισμένη θυμῷ* (Il. 19.287);
3. je-li slabika krátká a uzavírá část věty a bezprostředně následující slabika začíná na vokál, např.: *Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν ἰαχὴ πίνοντά περ ἔμψης* (Il. 14.1).

11. Slovo

Slovo je nejmenší část vytvořené věty.

Věta je kombinace slov v próze představující myšlenku, která je sama o sobě kompletní.

Věta má osm částí:⁸ jméno, sloveso, participium, člen, zájmeno, předložka, adverbium, spojka. Apelativum jakožto druh jména totiž spadá pod jméno.

12. Jméno

Jméno je část věty, která podléhá pádové flexi a označuje těleso (např. *κάμεν*) nebo něco netělesného⁹ (např. *ύχωνα*¹⁰) a používá se buď obecně (např. *ἄνθρωπος*, *κῦρ*), nebo jednotlivě (např. *Σόκρατες*). Má pět kategorií: rod, druh, formu, číslo a pád.

Rody jsou tři: maskulinum, femininum a neutrum. Někteří k nim přidávají ještě další dva: obourodá jména (např. *ἵππος*, *κύων*) a pospolná (např. *χελιδών*, *ἀετός*).

Druhy jmen jsou dva: jména **primární** a **odvozená**. Primární jméno je jméno používané v původní podobě, např. *Γῆ* (země), odvozené je jméno, které má svůj původ v jiném jménu, např. *Γαίγιος* (pozemský) (Od. 7.324).

Odvozených jmen je sedm druhů: patronymikon, posesivum, komparativ, superlativ, deminutivum, denominativum a deverbativum.

1. Patronymikon ve vlastním smyslu je jméno vytvořené od jména otce, v širším smyslu to může být i jméno vytvořené od předků, např. *Πηλείδης*, *Αἰακίδης* (*Péleovec*, *Aiakovec*) jakožto Achilleova jména. Existují tři typy patronymik mužského rodu: typ zakončený na *-δης*, na *-ων* a na *-αδισ*, např. *Ἀτρείδης*, *Ἀτρείων*, a typ specificky aiolský *Υρράδιος* (Pittakos byl syn Hyrradův). Právě tak existují tři typy zakončení feminin: typ zakončený na *-ις*, např. *Πριαμίς*, na *-ας*, např. *Πελιάς*, a na

- νη*, např. *Ἀδρηστίνη* (Il. 5.412). Od jmen matek však Homér nevytváří žádný druh patronymik, ale činí tak mladší básníci.
2. Posesivum je druh odvozeného jména, které spadá pod pojem vlastnění a zahrnuje vlastníka, např. *Νηλῆϊοι ἵπποι* (*Néleovi koně*; Il. 11.597), *Ἑκτόρου πλάστῃ*, Il. 2.416), *Πλατωνικὸν βιβλίον* (*Platónova kniha*).
  3. Komparativ je druh odvozeného jména obsahující srovnání jednoho jedince s jiným jedincem téhož druhu, např. *Ἀχιλλεύς ἀνδριότερος Αἴαντος* (*Achilleus je statečnější než Aias*), anebo jednoho s mnoha jedinci jiného druhu, např. *Ἀχιλλεύς ἀνδριότερος τῶν Τρώων* (*Achilleus je statečnější než Trójané*). Jsou tři typy komparativů: typ zakončený na *-τερος*, např. *ὄξύτερος*, *βραδύτερος*, zakončený na prosté *-ων*, např. *βελτίων*, *καλλίων*, a typ zakončený na *-ων*, např. *κρείσσων*, *ἥσσων*.
  4. Superlativ je odvozené jméno, které se používá při srovnávání jednoho jedince s mnoha, přičemž se poukazuje na vysoký stupeň vlastnosti. Existují dva typy tohoto odvozeného jména: jeden zakončený na *-τατος*, např. *ὄξύτατος*, *βραδύτατος*, a druhý na *-τος*, např. *ἄριστος*, *μέγιστος*.
  5. Deminutivum¹¹ je odvozené jméno, které vyjadřuje zmenšení původního jména bez srovnávání, např. *ἀνθρωπίσκος* (*človíček*), *λίθαξ* (*kamínek*), *μειρακύλλιον* (*mladíček*).
  6. Denominativum je druh odvozeného jména, které je tvořeno ze jména, např. *Θέων*, *Τρύφων*.¹²
  7. Deverbativum je jméno, které je odvozeno od slovesa, např. *Φιλήμων*, *Νοήμων*.¹³

Formy (*σχήματα*) jmen jsou tři: jméno jednoduché, kompozitum a odvozené od kompozita. Jednoduché jméno je např. *Μέμνων*, kompozitum např. *Ἀγαμέμνων* a odvozené od kompozita např. *Ἀγαμεμνονίδης*, *Φιλιππίδης*.

Existují čtyři varianty kompozit:

1. kompozita tvořená dvěma úplnými slovy, např. *Χειρίσοφος*,
2. kompozita tvořená dvěma neúplnými slovy, např. *Σοφοκλῆς*,
3. kompozita sestávající z jednoho neúplného a jednoho úplného slova, např. *Φιλόδημος*,
4. kompozita sestávající z jednoho úplného a jednoho neúplného slova, např. *Περικλῆς*.

Čísła jsou tři: singulár, duál a plurál. Singulár je např. *ὁ Ὀμηρος*, duál je např. *τῶ Ὀμήρῳ* a plurál je např. *οἱ Ὀμηροί*. Existují také tvary v singuláru, které se používají o množstvích, např. *δῆμος*, *χορός*, *ὄχλος* (*lid*, *sbor*, *dav*)¹⁴, a tvary v plurálu, které se používají o skutečnostech povahy singulární či duální. Povahy singulární je např. *Ἀθήναι*, *Θῆβαι* (*Athény*, *Théby*),¹⁵ povahy duální např. *ἄμφότεροι* (*oba*).

Pádů jmen je pět: pravý, genitiv, dativ, kauzativ,¹⁶ vokativ. Pád pravý se nazývá také nominativ nebo přímý, genitiv se nazývá také posesivní a otcovský, dativ se nazývá také pád dopisování, kauzativ se nazývá také podle příčiny, vokativ se nazývá také oslovovací.

Pod jméno spadají následující podtypy, které se rovněž nazývají **druhy**:

proprium, apelativum, adjektivum, relativum, kvazirelativum, homonymum, synonymum, feronymum, dionymum, eponymum, jméno etnické, interrogativum, neurčité, anaforické (které se nazývá též similitivum, demonstrativum a korelativum), kolektivum, distributivum, jméno inkluzivní, onomatopoické jméno, generické jméno, specifické jméno, řadové jméno, číslovka, absolutní a participativum.

1. Proprium je jméno, které označuje zvláštní podstatu, např. *Homér*, *Sókratés*.
2. Apelativum je jméno, které označuje obecnou podstatu, např. *člověk*, *kůň*.
3. Adjektivum je jméno, které se připojuje stejným způsobem k propriu a k apelativu a vyjadřuje chválu nebo výčitku. Používá se třemi způsoby: ve vztahu k duši (např. *roztvážný*, *prostopášný*), ve vztahu k tělu (např. *rychlý*, *pomalý*) a ve vztahu k vnějším okolnostem (např. *bohatý*, *chudý*).
4. Relativum je např. *otec*, *syn*, *přítel*, *pravý*.

5. Kvazirelativum je např. *noc, den, smrt, život*.
6. Homonymum je jméno, které se používá ve stejném tvaru o více referentech, např. u proprií je to *Ajax, syn Telamónův* a *Ajax, syn Íleův*, u apelativ je to např. *myš mořská* a *myš suchozemská*.
7. Synonymum je vyjádření téhož významu různými výrazy, např. *ἄορ, ξίφος, μάχαιρα, σπάθη, φάσγανον*.¹⁷
8. Feronymum je jméno odvozené od nějaké události, např. *Τισαμενός (Mstitel), Μεγαπένθης (velký zármutek)*.
9. Dionymum je používání dvou jmen o jedné osobě, např. *Alexandros*, který se jmenuje také *Paris*, přičemž pořadí není zaměnitelné. Tedy je-li někdo *Alexandros*, neznamená to, že je také *Paris*.
10. Eponymum¹⁸ (které se také nazývá dionymum) je jméno, které se používá spolu s jiným propriem o jedné osobě, např. *Zemětřas (Ένοσίχθων)* pro Poseidóna a *Zářící (Φοῖβος)* pro Apollóna.
11. Jméno etnické je jméno, které odhaluje národnost, např. *Frýg, Galatán*.
12. Interogativum (které se nazývá také jméno tázací) se takto nazývá, protože se používá při tvoření otázky, např. *kdo? jaký? jak velký? jak starý?*
13. Neurčité jméno je jméno, které se používá jako protějšek k interogativu, např. *někdo, nějaký, jakkoli velký, jakkoli starý*.
14. Anaforické jméno (které se nazývá též similitivum, demonstrativum a korelativum) označuje identifikaci, např. *takový, tak velký, tak starý*.
15. Kolektivum je jméno, které formou singuláru vyjadřuje množství, např. *lid, sbor, dav*.
16. Distributivum je jméno, které se ve skupině dvou nebo více referentů vztahuje na každý referent zvlášť, např. *jeden i druhý, každý*.
17. Inkluzivní jméno je jméno, které naznačuje, že v sobě samém něco obsahuje, např. *δαφνών, παρθενών*.¹⁹
18. Onomatopoické jméno je jméno, které napodobuje zvukové vlastnosti toho jevu, ke kterému se vztahuje, např. *φλοῖστος, ροῖστος, ὀρυγμαδός (rachot, svist, hřmot)*.
19. Generické jméno je jméno, které lze přidělit mnoha druhům, např. *živočich, rostlina*.
20. Specifické jméno je jméno, které se rozlišuje podle rodu, např. *dobytek, kůň, réva, oliva*.
21. Řadové jméno je jméno, které značí pořadí, např. *první, druhý, třetí*.
22. Číslovka je jméno, které označuje počet, např. *jeden, dva, tři*.
23. Absolutní jméno je jméno, které je myšleno samo sebou, např. *bůh, rozum*.
24. Participativum je jméno, které participuje na podstatě něčeho, např. *ohnivý, dubový, jelení*.

Jméno má dvě **diateze**: aktivum a pasivum. Aktivum je např. *soudce* – ten, který soudí, a pasivum je např. *odsouzený* – ten, který byl souzen.

13. Sloveso

Sloveso je slovo, které nepodléhá pádové flexi, ale vykazuje časy, osoby a čísla a vyjadřuje aktivum a pasivum. Má osm kategorií: způsoby, diateze, druhy, formy, čísla, osoby, časy a konjugace.

Způsobů existuje pět: indikativ, imperativ, optativ, konjunktiv a infinitiv.

Diateze jsou tři: aktivum, pasivum a medium. Aktivum je např. *τύπτω*, pasivum např. *τύπτομαι* a medium je diateze, která vyjadřuje někdy aktivum, někdy pasivum, např. *πέπηγα, διέφθορα, έποιησάμην, έγραψάμην*.

Druhy sloves jsou dva: primární a odvozená. Primární je např. *ἄρδω*, odvozené např. *ἄρδεύω*.

Formy sloves jsou tři: sloveso jednoduché, kompozitum a odvozené od kompozita. Jednoduché je např. *φρονῶ*, kompozitum je např. *καταφρονῶ*, odvozené od kompozita je např. *ἀντιγονίζω*, *φιλιππίζω*.

Čísła jsou tři: singulár, duál a plurál. Singulár je např. *τύπτω*, duál je např. *τύπτετον* a plurál je např. *τύπτομεν*.

Osoby jsou tři: první, druhá, třetí. První osoba je osoba, od které pochází výpověď, druhá osoba je osoba, které je výpověď adresována, a třetí osoba je osoba, o které se vypovídá.

Časy jsou tři: přítomný, minulý a budoucí. Z toho čas minulý má čtyři varianty: imperfektum, perfektum, plusquamperfektum a aorist. Mezi časy jsou tři blízké vztahy, a to mezi přítomným a imperfektem, mezi imperfektem a plusquamperfektem a mezi aoristem a futurem.

14. Konjugace

Konjugace je pravidelná flexe sloves.

Existuje šest konjugací sloves **baryton**:

1. první konjugace je tvořena hláskami *β, φ, π* nebo *πτ*, např. *λείβω, γράφω, τέρπω, κόπτω*;
2. druhá hláskami *γ, κ, χ* nebo *κτ*, např. *λέγω, πλέκω, τρέχω, τίκτω*;
3. třetí hláskami *δ, θ* nebo *τ*, např. *ᾄδω, πλήθω, ἀνύτω*;
4. čtvrtá hláskami *ζ* nebo *σσ*, např. *φράζω, νύσσω, ὀρύσσω*;
5. pátá je tvořena čtyřmi neměnnými hláskami *λ, μ, ν, ρ*, např. *πάλλω, νέμω, κρίνω, σπείρω*;
6. šestá je tvořena pomocí prostého *ω*, např. *ίππεύω, πλέω, βασιλεύω*.

Některí uvádějí ještě sedmou konjugaci, tvořenou hláskami *ξ* a *ψ*, např. *ἀλέξω, ἔψω*.

Slovesa **s průtažným přízvukem** (na poslední slabice) mají tři konjugace:

1. první konjugace je tvořena v druhé a třetí osobě diftongem *ει*, např. *νοῶ νοεῖς νοεῖ*;
2. druhá je tvořena diftongem *αι*, přičemž *ι* je připsáno, ale nevyslovuje se, např. *βοῶ, βοᾷς, βοᾷ*;
3. třetí je tvořena diftongem *οι*, např. *χρυσῶ, χρυσοῖς, χρυσοῖ*.

Slovesa zakončená na **-μι** mají čtyři konjugace:²⁰

1. první konjugace vychází z první konjugace sloves s průtažným přízvukem, takže z *τιθῶ* vznikne *τίθημι*;
2. druhá vychází ze druhé konjugace, takže z *ίστῶ* vznikne *ἵστημι*;
3. třetí vychází ze třetí konjugace, takže z *διδῶ* vznikne *δίδωμι*;
4. čtvrtá vychází z šesté konjugace baryton, takže z *πηγνύω* vznikne *πήγνυμι*.

15. Participium

Participium je slovo, které má částečně vlastnosti slovesa a částečně vlastnosti jména. Má stejné kategorie jako jméno a jako sloveso, s výjimkou osoby a způsobu.

16. Člen

Člen je část věty podléhající pádové flexi a může předcházet před jmennou flexí, anebo po ní následovat. Předchází-li, má podobu *ὀ*, následuje-li, má podobu *ὄς*.

Má tři kategorie: rody, čísla, pády.

Rody jsou tři: *ὁ ποιητής, ἡ ποίησις, τὸ ποίημα* (*básník, poezie, básnické dílo*).

Čísła jsou tři: singulár (*ὀ, ἡ, τό*), duál (*τώ, τά, †*), plurál (*οί, αί, τά*).

Pády jsou: *ὀ, τοῦ, τῶ, τόν, ᾧ, † ἡ, τῆς, τῇ, τήν, ᾧ*.²¹

17. Zájmeno

Zájmeno je slovo, které se používá místo jména a které označuje určité osoby.

Zájmeno má šest kategorií: osoby, rody, čísla, pády, formy, druhy.

Osoby primárních zájmen jsou: *ἐγώ, σύ, ἴ*, a odvozených:²² *ἐμός, σός, ὄς*.

Rody primárních zájmen se neliší formou,²³ ale tím, k čemu odkazují, např. *ἐγώ (já)*, avšak u odvozených se formou liší, např. *ὁ ἐμός, ἡ ἐμή, τὸ ἐμόν (můj, má, mě)*.

Čísla primárních zájmen jsou: singulár *ἐγώ, σύ, ἴ*, duál *νῶϊ, σφῶϊ* a plurál *ἡμεῖς, ὑμεῖς, σφεῖς*; odvozených: singulár *ἐμός, σός, ὄς*, duál *ἐμῶ, σῶ, ὦ* a plurál *ἐμοί, σοί, οἱ*.

Pády primárních zájmen jsou: přímý, *ἐγώ, σύ, ἴ*, genitiv, *ἐμοῦ, σοῦ, οὖ*, dativ, *ἐμοί, σοί, οἱ*, kauzativ, *ἐμέ, σέ, ἔ*, vokativ, *σύ*; odvozených zájmen *ἐμός, σός, ὄς*, genitiv *ἐμοῦ, σοῦ, οὖ*, dativ *ἐμῶ, σῶ, ὦ*, kauzativ *ἐμόν, σόν, ὄν*.

Formy jsou dvě: jednoduchá a kompozitum. Jednoduchá forma je např. *ἐμοῦ, σοῦ, οὖ*, kompozitum je např. *ἐμαυτοῦ, σαυτοῦ, αὐτοῦ*.

Existují také **druhy** zájmen – některá jsou totiž primární, např. *ἐγώ, σύ, ἴ*, a jiná odvozená, např. všechna posesiva, která se nazývají také bipersonální.²⁴ Odvozují se takto: od singuláru se odvozují ta zájmena, která označují jediného vlastníka, např. *ὁ ἐμός* od *ἐμοῦ*; od duálu ta, která označují dva vlastníky, např. *νῶϊτερος* od *νῶϊ*, a od plurálu ta, která označují mnoho vlastníků, např. *ἡμέτερος* od *ἡμεῖς*.

Některá zájmena se používají bez členu, některá se členem; bez členu se používá např. *ἐγώ*, a se členem např. *ὁ ἐμός*.

18. Předložka

Předložka je slovo, které je kladeno před všechny části věty, a to jak ve složených tvarech, tak v syntaktických konstrukcích.

Všech předložek je celkem osmnáct, z toho šest je jednoslabičných: *ἐν, εἰς, ἐξ, σύν, πρό, πρόσ* (*v, do, z, s, před, po*); tyto předložky nelze postponovat; dvouslabičných je dvanáct: *ἀνά, κατά, διά, μετά, παρά, ἀντί, ἐπί, περί, ἀμφί, ἀπό, ὑπό, ὑπέρ* (*na, pod, skrz, s/po, mezi, proti, na, o, kolem, od, pod, nad*).

19. Adverbium

Adverbium je nesklonná část věty, která vypovídá o slovesu nebo se ke slovesu připojuje. Některá adverbia jsou jednoduchá, některá jsou kompozita. Mezi jednoduchá patří např. *πάλαί*, mezi kompozita např. *πρόπαλαι*.

1. Adverbia, která označují čas, např. *νῦν, τότε, αὐθις* (*nyní, tehdy, ihned*). K těm se řadí jako podtyp adverbia vyjadřující časový úsek, např. *σήμερον, αὔριον, τόπρα, τέως, πηνίκα* (*dnes, zítra, dokud, dosud, kdy*).
2. Adverbia prostřednosti, např. *καλῶς, σοφῶς* (*krásně, moudře*).
3. Adverbia kvality, např. *πύξ, λάξ, βοτρυδόν, ἀγεληδόν* (*pěstí, patou, v hroznech, ve stádě*).
4. Adverbia kvantity, např. *πολλάκις, ὀλιγάκις* (*často, málokdy*).
5. Adverbia vyjadřující číslovku, např. *δῖς, τρίς, τετράκις* (*dvakrát, třikrát, čtyřikrát*).
6. Adverbia místní, např. *ἄνω, κάτω* (*nahoru, dolů*). Vyjadřují tři vztahy: na místě, na místo a z místa, např. *οἶκοι, οἶκαδε, οἶκοθεν* (*doma, domů, z domova*).
7. Adverbia vyjadřující přání, např. *εἶθε, αἶθε* (*kež, ábaλε* (*kež by jen*)).²⁵
8. Adverbia vyjadřující stížnost, např. *παπαί, ἰού, φεῦ* (*ach, běda*)).²⁶
9. Adverbia popření nebo odmítnutí, např. *οὐ, οὐχί* (*ne*), *οὐδέῃτα, οὐδαμῶς* (*nikoli, nikterak*)).²⁷
10. Adverbia přitakání, např. *ναί, ναίχι* (*ano*).
11. Adverbia zákazu, např. *μή, μηδῆτα, μηδαμῶς* (*ne, nikterak*).
12. Adverbia přirovnání nebo identifikace, např. *ὡς, ὡσπερ, ἥυτε, καθάπερ* (*jako, tak jako*).

13. Adverbia údivu, např. *βαβαί(ό, ach)*.²⁸
14. Adverbia předpokladu, např. *ἴσως, τάχα, τυχόν(snad, asi)*.
15. Adverbia pořadí, např. *ἔξης, ἐφεξῆς, χωρίς* (v řadě, za sebou, zvlášť/vyjma).
16. Adverbia seskupování, např. *ἄρδην, ἅμα, ἤλιθα* (zcela, spolu, hojně).
17. Adverbia vybízení, např. *εἶα, ἄγε, φέρε*.²⁹
18. Adverbia srovnávání, např. *μᾶλλον, ἤττον* (více, méně).
19. Adverbia tázací, např. *πόθεν, πηνίκα, πῶς* (odkud/proč?, kdy?, jak?).
20. Adverbia intenzity, např. *λίαν, σφόδρα, πάνυ, ἄγαν, μάλιστα* (dost, velmi, zcela, dost, nejspíše).
21. Adverbia sdružování, např. *ἅμα, ὁμοῦ, ἄμυδις* (spolu).
22. Adverbia záporné přísahy, např. *μά*.³⁰
23. Adverbia kladné přísahy, např. *νή* (ano, opravdu).
24. Adverbia ujišťování, např. *δηλαδή* (ovšem).
25. Adverbia závaznosti, např. *γαμητέον, πλευστέον*.³¹
26. Adverbia božského vytržení, např. *εὐοί, εὐάν*.³²

20. Spojka

Spojka je slovo, které spojuje a uspořádává myšlenku a které odhaluje implicitní význam výpovědi.³³

Spojky mohou být kopulativní, disjunktivní, konektivní, subkonektivní, kauzální, dubitativní, sylogistické, expletivní.

1. Kopulativní spojky jsou spojky spojující výraz, který se rozšiřuje bez omezení. Jsou to spojky: *μέν, δέ, τέ, καί, ἀλλά, ἡμέν, ἡδέ, ἰδέ, ἀτάρ, αὐτάρ, ἦτοι, κέν, ἄν*.³⁴
2. Disjunktivní spojky jsou spojky, které také spojují výpověď, ale zároveň oddělují jednu věc od druhé. Jsou to spojky: *ἢ, ἦτοι, ἤέ* (nebo, buď-anebo).
3. Konektivní spojky jsou spojky, které neoznačují žádnou existenci, ale přesto označují důsledek. Jsou to spojky: *εἰ, εἴπερ, εἰδή, εἰδήπερ*.³⁵
4. Subkonektivní spojky jsou spojky, které spolu s existencí označují i pořadí. Jsou to spojky: *ἐπεί, ἐπειπερ, ἐπειδή, ἐπειδήπερ*.
5. Kauzální spojky jsou spojky, které se používají k uvedení příčiny. Jsou to spojky: *ἵνα, ὄφρα, ὅπως, ἔνεκα, οὐνεκα, διῶ, διῶτι, καθ' ὅ, καθ' ὅτι, καθ' ὅσον*.³⁶
6. Dubitativní spojky jsou spojky, které se obvykle připojují v případě pochybností. Jsou to spojky: *ἄρα, κᾶτα, μῶν* (zda, což, či snad ne).
7. Sylogistické spojky jsou spojky, které jsou vhodné pro použití v závěrech a důsledcích důkazů. Jsou to spojky: *ἄρα* (tedy, totiž), *ἀλλά, ἀλλαμήν* (ale), *τοῖσιν, τοιγάρτοι, τοιγαροῦν* (proto, tedy).
8. Expletivní spojky jsou spojky, které se používají z metrických důvodů nebo jako ozdoba. Jsou to spojky: *δή, ῥά, νύ, ποῦ, τοί, θήν, ἄρ, δῆτα, πέρ, πῶ, μήν, ἄν, αὖ, νῦν, οὖν, κέν, γέ*.³⁷

Některí přidávají ještě adverzativní spojky, např. *ἔμπης, ὅμως* (přece, přesto).

Z řeckého originálu přeložila a poznámkami opatřila Magdalena Bláhová.

Poznámky:

- 1 Tj. zpěvem s hůlkou – *ράβδος* (rabbos) je *hůlka*.
- 2 „Že jsi mi maličko škrábl (*ἐπιγράψας*) ted' chodidlo, takhle se chlubíš?“ překlad R. Mertlík.
- 3 *Φωνήεντα*: výraz přesně odpovídá českému výrazu *samohlásky* a latinskému *vocales*.
- 4 Výraz *δίχρονα* je v češtině doslova *dvoudobý*.
- 5 Tj. aspiráty.
- 6 *Συλλαβή* znamená totiž doslova *spojení, seskupení, sestavení*.
- 7 Nejedná se o zkrácený vokál, ale o ambivalentní vokál v krátké podobě; tak i v ostatních případech slabiky dlouhé dohodou.
- 8 Dionýsios celkově v *Techné grammatiké* nerozlišuje mezi flexí a derivací, což se projevuje i v jeho rozdělení osmi slovních druhů, přičemž *části řeči* identifikoval s *částmi věty* (proto překládáme *λόγος* jako *věta*, a ne *řeč*). Kombinuje prvky sémantické, morfologické a distributivní. Jeho části věty nesou určité morfologické rysy: některé z nich mají schopnost vyjadřovat vlastnosti kategorií flexe (číslo, čas, pád apod.), jiné jsou výsledkem dané struktury slova. Tyto

slovotvorné rysy mají stejný gramatický status jako rysy flektivní. Všechny tyto rysy jsou označeny jako *παρεπόμεια* (*parepomena*).

9 Doslova *jednání, konání*. Protože však výraz *πράγμα* širokou škálou významů přesahuje pouhé konání, volíme překlad *něco netělesného*.

10 Uváděné příklady jsou ponechány v originále, pokud mají význam morfologický (překlad je někdy uveden v závorce); pokud mají význam sémantický, jsou obvykle přeložené do češtiny.

11 Překlad *deminutivum* (zdrobnělé slovo) je zvolen proto, že v *Techné grammatiké* definice termínu *ὑποκοριστικόν* významově odpovídá tomuto termínu, nikoli termínu *hypokoristikon* v dnešním pojetí – hypokoristikon v současné terminologii označuje slovo domácké, citově zbarvenou formu vlastního jména, případně příbuzenského jména (např. *Pepa, Honza, mamka*).

12 *Jména odvozená od substantiv θεός (bůh, bohyně) a τρυφή (pýcha, rozmařilost)*

13 *Jména odvozená od sloves φιλέιν (milovat) a νοεῖν (myslet)*.

14 Jedná se o kolektiva.

15 *Ἀθήναι, Θήβαι* (*Athény, Théby*) jsou pomnožná jména.

16 *Kausativ – pád příčiny* je v důsledku nesprávného překladu do latiny znám jako *akusativ – pád obviňovací*.

17 Všechny výrazy jsou označením pro *meč*.

18 Jedná se o antonomasii.

19 *Δαφνύων* je vavřínový háj, tedy obsahuje v sobě *vavříň (δάφνη)*, a *παρθενών* je dívčí pokoj, tedy obsahuje v sobě *dívku (παρθένας)*.

20 Původ sloves zakončených na -μι a jejich vztah ke slovesům zakončeným na -ω je v *Techné* uveden nesprávně – ve skutečnosti je tomu právě naopak: slovesa na -μι jsou slovesa původní a slovesa zakončená na -ω jsou od nich odvozena.

21 *Tvary členu pro nom. – vok. sg. m. a f., přičemž v případě vok. se nejedná o tvar členu, ale pouze o interjekci doprovázející vokativ*.

22 Primárními zájmeny jsou míněna zájmena osobní, odvozenými zájmena posesivní.

23 Výraz *φωνή*, kterého je zde užito, nelze v tomto případě chápat jako *hlásku*, jedná se spíše o zvukovou formu, a proto překládáme *forma*.

24 Termín bipersonální, *διπρόσωποι*, znamená, že kořen posesivního zájmena označuje vlastníka, zatímco zakončení se shoduje s vlastnictvím; např. *ὁ ἐμ-ὸς ἴππος, ὁ σ-ὸς ἴππος*.

25 Podle dnešní klasifikace se jedná o partikule.

26 Jedná se o subjektivní pocitové interjekce, v tomto případě vyjadřující rozhořčení nebo odpor.

27 Dnes jsou klasifikována jako odpověďové (tak i následující) či negační partikule.

28 Interjekce; srov. s výše uvedenou skupinou 8.

29 Partikule (původem ustrnulé imperativy) s významem *nuže*.

30 Užívá se ve spojení s jinými výrazy a obvykle vyjadřuje zápor; např. *οὐ μὰ τὸν Δία (při Diovi, ne)*.

31 Jedná se o slovesná adjektiva.

32 Jsou to rituální bakchické výkřiky.

33 Na rozdíl od jiných částí *Techné* není v definici spojky uvedeno, zda se jedná o část řeči, která podléhá pádové flexi, či nikoli. Není uvedeno ani rozlišení spojek jednoduchých a složených a chybí také důsledné rozlišení spojek hypotaktických a parataktických a spojek spojujících věty a (pouze) větné členy.

Zcela odlišná je definice spojky ve stoickém pojetí (- ta by byla snadněji začlenitelná do celkového charakteru *Techné*, srv. P. Swiggers, A. Wouters, *Philosophical aspects of the Techné grammatike of Dionysius Thrax*, Leuven 1994, s. 38):

Σύνδεσμος δέ ἐστι μέρος λόγου ἄπτωτον, συνδοῦν τὰ μέρη τοῦ λόγου (Spojka je nesklonná část řeči, jež spojuje části řeči; Dógenés Laertios VII, 58).

34 *μέν, δέ* (a; na jedné straně ... na druhé straně), *τέ, καί* (a), *ἀλλά* (ale), *ἤμέν, ἤδέ* (i ...), *ἰδέ* (a), *ἀτάρ, αὐτάρ* (ale), *ἦτοι* (jistě, opravdu), *κέν, ἄν* nelze samostatně přeložit, používají se při vyjadřování potenciality. V *Techné* jsou zařazeny také pod spojky expletivní. Spojky *ἀλλά, ἀτάρ, αὐτάρ* jsou spojky adversativní a rovněž do skupiny kopulativních spojek nepatří. Spojka *ἀλλά* se vyskytuje také pod spojkami sylogistickými.

35 Názvy *συναπτικοί* a *παρασυναπτικοί* jsou původu stoického, kde označují typy axiómat. *Συναπτικός* znamená *spojující (dohromady)*, ale toto *spojování* má význam hypotetické spojky *jestliže* a představuje hypotetickou situaci. Následující *παρασυναπτικοί* jsou spojky, které mají význam *když* nebo *protože* a označují tedy situaci skutečnou (srov. A. Kemp, *The Tekhné Grammatiké of Dionysius Thrax*, s. 362).

36 Pod kausální spojky jsou zde zařazeny jednak spojky skutečně kausální (*ἐνεκα, οὐνεκα, διὸ, διότι, καθ' ὅ, καθ' ὅτι, καθ' ὅσον*), jednak spojky významem finální (*ἵνα, ὅφρα, ὅπως*).

37 Expletivní spojky jsou většinou spíše partikule, které jsou často nepřeložitelné nebo mají význam *jistě, ovšem* apod.